

УДК 37.015.31«19/20»:613.42(045)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-9\(14\)-323-335](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-9(14)-323-335)

Онипченко Оксана Ігорівна доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Руставели, 7, м. Харків, 61000, тел.: (057) 732 8733, <https://orcid.org/0000-0002-5682-7897>

Питецька Наталя Іванівна доктор медичних наук, професор кафедри пропедевтики внутрішньої медицини №1, основ біоетики та біобезпеки Харківського національного медичного університету, проспект Науки, 4, м. Харків, 61022, тел.: (057) 725 0758, <https://orcid.org/0000-0002-4319-7371>

Зозуляк-Случик Роксоляна Василівна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76000, тел.: (034) 253 1574, <https://orcid.org/0000-0001-6066-590X>

ГЕНЕЗА СУМІСНОГО ТА РОЗДІЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ: СОЦІОСТАТЕВИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті досліджується питання впровадження сумісного та роздільного навчання хлопців та дівчат, яке обговорювалося педагогами, психологами, філософами, медиками, громадськими діячами в пресі, науково-педагогічних публікаціях, дискусіях протягом ХХ та на початку ХХІ століть. Під час обговорення завжди наводилися аргументи на користь або неможливість такого навчання. Серед прихильників сумісного навчання основні аргументи стосувалися рівності прав жінок та чоловіків, урахування й соціостатевий аспект цього питання.

Авторками здійснено ретроспективний аналіз проблеми впровадження сумісного та роздільного навчання та виховання протягом ХХ століття та на початку ХХІ століття, не роблячи однозначних висновків; показано основні напрями вивчення цього питання з погляду соціостатевий нерівності, захисту прав жінок.

Зазначається, що противники сумісного навчання в якості вагомих аргументів правильності своєї позиції наводили різницю в психології, мисленневих здібностях хлопців та дівчат, а також сумнівалися в доцільності надання однакового обсягу матеріалу, урахуваючи їх соціальні ролі в суспільстві.

Важливим аргументом на користь спільного навчання було те, що оскільки жінка претендує на рівні права із чоловіком, то природно, що їй

повинна бути дана й відповідна підготовка до життя, а це значить, що їй потрібна така сама освіта, що й у чоловіків.

Як показали останні дослідження, базисних відмінностей в пізнавальній діяльності не існує: є індивідуальні особливості, які перебивають статеві. Тому здібності людей та схильність до тих або інших видів діяльності залежить не від біологічних особливостей, а від інших факторів, зокрема середовища, оточення тощо. Будь-яка сегрегація в школі – за національними, релігійними, статевими ознаками шкідлива, оскільки в майбутньому дітям доведеться жити в суспільстві разом з іншими людьми, а це перешкоджає статевої соціалізації.

Більшість дослідників зазначає, що роздільне навчання майже не повернеться, але є батьки, які обирають цей тип навчання через етнічні, релігійні або інші міркування.

Ключові слова: сумісне та роздільне навчання, статевої соціалізація, соціостатевий аспект

Onyuchenko Oksana Ihorivna Doctor of Pedagogy, Associate Professor, Professor of the Department of Social Work of the Municipal establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council, Rustavely St. , 7, Kharkiv, 61000, tel.: (057) 732 8733, <https://orcid.org/0000-0002-5682-7897>

Pytetska Natalia Ivanivna Doctor of Medical Sciences, Professor of the Department of Propaedeutics of Internal Medicine No1, Basis of Bioethics and Biosafety of the Kharkiv National Medical University, Nauky Ave., 4, Kharkiv, 61022, tel.: (057) 725 0758, <https://orcid.org/0000-0002-4319-7371>

Zozuliak-Sluchykh Roksoliana Vasylivna Doctor of Pedagogy, Professor, Professor of the Department of Social Work and of Social Educational, Precarpathian National University Vasyl Stefanyk, Shevchenko St., 57, Ivano-Frankivsk, 76000, tel.: (034) 253 1574, <https://orcid.org/0000-0001-6066-590X>

THE GENESIS OF COOPERATIVE AND SEPARATE LEARNING IN DOMESTIC PEDAGOGICAL THEORY AND PRACTICE: SOCIO-GENDER ASPECT

Abstract. The article examines the issue of the implementation of joint and separate education of boys and girls, which was discussed by teachers, psychologists, philosophers, doctors, and public figures in the press, scientific and pedagogical publications, and discussions during the 20th and early 21st centuries. During the discussion, arguments were always given in favor or impossibility of such training. Among the supporters of co-education, the main arguments related to the equality of the rights of women and men, taking into account the socio-gender aspect of this issue.

The authors made a retrospective review of the problem of the implementation of joint and separate education and upbringing during the 20th century and at the beginning of the 21st century, without making clear conclusions; the main areas of study of this issue from the point of view of gender inequality and protection of women's rights are shown.

It is noted that the opponents of joint education cited the difference in psychology, thinking abilities of boys and girls, as well as the expediency of providing the same amount of material, taking into account their social roles in society, as strong arguments for the correctness of their position.

An important argument in favor of co-education was that since a woman claims equal rights with a man, it is natural that she should also be given an appropriate preparation for life, which means that she needs the same education as men.

As recent studies have shown, there are no basic differences in cognitive activity: there are individual characteristics that overlap gender ones. Therefore, people's abilities and inclination to certain types of activities do not depend on biological features, but on other factors, including the environment, surroundings, etc. Any segregation at school - based on national, religious, sexual characteristics is harmful, because in the future children will have to live in society together with other people, and this prevents gender role socialization.

Most researchers point out that segregated schooling is unlikely to return, but there are parents who choose this type of schooling for ethnic, religious or other reasons.

Keywords: cooperative and separate learning, gender role socialization, socio-sexual aspect

Постановка проблемиПеріодично, зазвичай кожні 10–15 років, у масовій пресі, зокрема психолого-педагогічній, з'являються публікації стосовно доцільності впровадження роздільного навчання. Автори, посиляючись на новітні дані психології, педагогіки, намагаються переконати, що спільне навчання хлопчиків і дівчаток не ефективне й навіть шкідливе та що потрібно повернутися до актуального на початку ХХ століття роздільного навчання. Деякі йдуть ще далі, заперечуючи рівність статей і вважаючи, що чоловік доповнює жінку, а жінка – чоловіка, і що лише разом вони являють собою єдиний соціальний феномен, такий, як, наприклад, сім'я. Водночас ці автори зазначають, що «рівність чоловіків і жінок необхідна й можлива тільки в галузі їх соціальних прав, а от їхні можливості й соціальні ролі в суспільстві далеко не однакові» [13, С. 44]. Тобто більшість публікацій, які доводять необхідність роздільного навчання, серед іншого, важливим аргументом висувають соціостатеву нерівність. Як показала практика, серйозного професійного аналізу ці публікації не зазнають, а періодичність їх появи

вимагає вивчення питання необхідності впровадження сумісного та роздільного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників, які приділяли увагу питанню сумісного / роздільного навчання, відзначимо таких: І. Кон – досліджував науково-теоретичні та практичні основи сумісного та роздільного навчання, їх доцільність та перспективи розвитку, спонтанність сегрегації хлопчиків та дівчат, гендерну соціалізацію як соціокультурний феномен, різницю чоловічих та жіночих здібностей («Сумісне та роздільне навчання: науково-теоретичні основи», «Роздільне навчання: плюси та мінуси»); П. Симонов – розглядав соціостатевий аспект освіти хлопчиків та дівчаток («Облік гендерних відмінностей в освітньому процесі»); А. Пижиков – висвітлював історико-педагогічний аспект реалізації роздільного навчання («Роздільне навчання в радянській школі», «Досвід реалізації роздільного навчання»); В. Базарний – обґрунтував, упровадив та експериментально перевіряв роздільне навчання в школі в 90-х роках ХХ століття («Нам потрібна інша школа», «Виховання чоловіка», «Роздільне навчання хлопчиків та дівчаток. Школи за системою В. Базарного», «Негативні наслідки безстатевої освіти»); О. Гончаренко – розглянув проблему сумісного / роздільного навчання у філософсько-педагогічній концепції С. Балея з точки зору гендерного підходу; визначив доцільність коєдукації (сумісного навчання та виховання) у межах генетичної психології С. Балея і з позицій захисту прав особистості, звертаючи увагу на переосмислення вченим засадових принципів освіти («Коедукація: аргументи Степана Балея у вимірі гендерної педагогіки») та ін.

Мета статті – здійснити ретроспективний аналіз проблеми впровадження сумісного та роздільного навчання та виховання протягом ХХ століття та на початку ХХІ століття, не роблячи однозначних висновків; показати основні напрями вивчення цього питання з погляду соціостатевої нерівності, захисту прав жінок.

Виклад основного матеріалу. Питання сумісного навчання хлопців та дівчат обговорювалося педагогами, психологами, філософами, медиками, громадськими діячами в пресі, науково-педагогічних публікаціях, дискусіях протягом ХХ століття. Під час обговорення завжди наводилися аргументи на користь або неможливість такого навчання. Серед прихильників сумісного навчання основні аргументи стосувалися рівності прав жінок та чоловіків, урахування й соціостатевий аспект цього питання.

На початку ХХ століття, під час активного обговорення впровадження сумісного навчання, багато учасників дискусії зазначали, що зменшення обсягу загальноосвітніх предметів для жінок недоцільне й програми мають бути негайно зрівняні в середніх навчальних закладах як для чоловіків, так і для жінок. Противники ж сумісного навчання вважали, що «оскільки розумові здібності жінок більш низькі, ніж у чоловіків, то й можливість одержання ними такої ж загальної освіти, як чоловіками, видається неприпустимою» [2].

Основними аргументами противників сумісного навчання були такі: 1) психологічні розбіжності, різниця в «природі чоловіків та жінок», що знаходить вираження в різних потребах, настроях, різних темпах розвитку; 2) серйозної небезпеки зазнає моральність учнівської молоді; 3) чоловічі середні школи вимагають від своїх учнів більш посиленої роботи та напруження; 4) лише невелика кількість дівчат згодом буде навчатися у вищих навчальних закладах, а інша частка буде отримувати освіту за планом, який їм менш підходить; 5) навчання призведе до пониження рівня знань хлопців та ін. [11].

Висловлюючи різні думки щодо питання про взаємодію статей при спільному навчанні хлопців та дівчат, дослідники цього питання (М. Алексеев, К. Житомирський, К. Лебединцев, М. Рум'янцев, В. Симонов, М. Соколов, М. Рубінштейн та ін.) зазначили основні його *pro* і *contra*.

Багатьма англійськими, американськими й вітчизняними власниками приватних шкіл, зазначав К. Житомирський («До сексуального питання у педагогіці», 1905), відзначається позитивний вплив на хлопців, який чинить присутність дівчат у школі (відповідно на дівчат – присутність хлопців). За свідченням директора Бедельської школи пана Бедлі, це виявляється, як у відсутності манірності в розмовах, так й у повній їхній пристойності (*good form*). Будь яке порушення цієї пристойності (*bad form*) засуджується суспільною думкою школярів, а тому майже відсутнє. Так само стриманість виявляється й у вчинках, викликаючи почуття честі й лицарського ставлення як до дівчат, так і серед хлопців: «Знищуючи манірність і сором'язливість, спільне виховання в той же час знищує брутальність і нахабність, виховує характер у золотій середині природності й стриманості» [2, С. 169].

Розглядаючи питання статевої етики, К. Лебединцев («Наша молодь і питання статевої етики», 1907) указує на те, що сумісна школа сприяє статевої соціалізації учнівської молоді, опануванню мистецтва комунікації. Він зазначав, що в підсумку зміст усіх шкільних заходів необхідно направляти на підтримку та зміцнення в дітях та молоді «чистого й морального ставлення до протилежної статі», а засобом до цього буде відповідна організація навчально-виховного процесу в школі й поза нею в житті юнацтва, «за якої молодь обох статей якомога частіше вступала б у спілкування один з одним на ґрунті спільної праці й розвитку своїх творчих сил. А це здійсниться найбільш повною мірою тільки тоді, коли школа стане спільною для учнів обох статей від першого до останнього ступеня» [8, С. 155].

Зазначимо, що противники сумісного навчання в якості вагомих аргументів правильності своєї позиції наводили різницю в психології, мисленнєвих здібностях хлопців та дівчат, а також сумнівалися в доцільності надання однакового обсягу матеріалу, урахуовуючи їх соціальні ролі в суспільстві.

Підтверджуючи «різницю у психіці, мисленні статей», на які посилались противники сумісного навчання («при загальній людській психіці, у чоловіків

та жінок своє коло уявлень та інтересів»), педагог М. Рубінштейн зазначає, що це в жодному разі не дає права обмежити обсяг жіночої освіти й може розглядатися тільки як серйозний привід до іншого розподілу матеріалу й застосування інших методів навчання та виховання [11, С. 68].

Важливим аргументом на користь спільного навчання було те, що оскільки жінка претендує на рівні права із чоловіком, то природно, що їй повинна бути дана й відповідна підготовка до життя, а це значить, що їй потрібна така сама освіта, що й у чоловіків. Було б нелогічно, зрівнюючи її в правах, пред'являти до її підготовленості які-небудь інші вимоги. Отже, зазначає М. Рубінштейн, проблема спільного навчання ще раз показує нам, як «наївно думати, що педагогічні питання – це тільки питання школи», оскільки для успішного вирішення цього питання необхідні взаємозв'язок філософії культури, етики, психології й особливо педагогічної психології [11, С. 61].

Слід вказати про активне обговорення питання сумісного навчання хлопців і дівчат на Першому Всеросійському з'їзді з сімейного виховання (1914). Було відзначено, що спільне навчання спряє зняттю напруженості у представників різних статей (зникає ефект «забороненого плода»), робить манери хлопчиків більш шляхетними, навчає з повагою ставитися до дівчат і бачити в них майбутніх колег, товаришів по роботі, дружин, матерів [9].

Серед доповідачів, які обговорювали питання про спільне навчання, слід відзначити доповідь М. Рум'янцева, що мала характер розбору звичайних упереджень проти спільного навчання.

Не заперечуючи відмінності між душевними особливостями чоловічого й жіночого типу, відомий педагог низкою міркувань, цитат і аргументів, заснованих на анкетах і психологічних дослідженнях, довів, що жінка в інтелектуальному відношенні не нижча, а, може бути, і вищою від чоловіка. А отже, усувається один з головних аргументів проти спільного навчання, згідно з яким дівчата повинні навчатися окремо від хлопців, тому що нібито їм не під силу програми чоловічих навчальних закладів, і тому, з'єднавши хлопців і дівчат, ми понизимо освітній рівень школи. Доповідач навіть навів дані американської, шведської, фінської та вітчизняних шкіл зі спільним навчанням, що недавно відкрилися, які не підтверджують і не виправдовують цього побоювання.

Підсумовуючи основні аргументи, доповідач оголосив тези, що містили в собі всі основні думки «за» з питань спільного навчання й виховання: 1) чоловік і жінка, як рівноцінні діячі громадського життя, повинні одержувати однакову за широтою й усебічністю освіту; 2) навчання хлопців і дівчат в інтересах обох статей, самої школи й морального оздоровлення суспільства має бути спільним на всіх ступенях; 3) відмінності в перебігу психічного розвитку хлопців та дівчат не можуть бути на перешкоді для спільного навчання; 4) спільне навчання можливе тільки в школі нового типу, яка розуміє завдання виховання й прагне до індивідуалізації навчання [10, С. 104].

Наступний доповідач М. Соколов порушив актуальні питання щодо практики впровадження спільного навчання («Практичні питання спільного навчання»): 1) забезпечення учительським і вихователівським персоналом, який має необхідну педагогічну освіту; 2) спільність має на меті повну рівність у правовому й матеріальному відношенні вчителів і вчительок, вихователів і виховательок; 3) виховна система повинна бути спрямована на розвиток у дітей обох статей почуттів взаємоповаги й товариства, а для цього слід дотримуватися принципу рівності дітей як у ставленні до них педагогів, так і в їхніх заняттях, прогулянках, екскурсіях та іграх; 4) здійснення принципу спільності можливе тільки при взаємоповазі й довірі сім'ї й школи, оскільки серйозна виховна робота школи може проводитися тільки в спільній школі, що є прототипом нормального людського суспільства й природним продовженням нормальної сім'ї [14].

Підсумками роботи З'їзду стали, крім обговорення доповідей, також і вироблення програм для дослідження впровадження сумісного навчання й виховання у вітчизняних середніх та початкових школах.

Таким чином, питання про спільне навчання й виховання хлопців і дівчат безпосередньо пов'язують із рівноправністю жінок і з необхідністю одержання ними однакової серйозної освіти, що готує до життя. Природно, що жінка – повноправна громадянка, член суспільства й сім'ї. Чим освіченішою буде жінка, тем свідоміше вона буде ставитися до своїх прав і обов'язків, тим краще вона їх виконає, тим вище підніме вона сім'ю й суспільство. Отже, освіта жінки, безсумнівно, повинна бути рівноцінною чоловічій та всебічно повинна готувати жінку до життя. А тому навчання хлопців і дівчат має бути спільним [12].

Радянська влада з перших років свого існування продемонструвала новий підхід до шкільної практики. Згідно з партійною програмою РКП(б), що була прийнята на VIII з'їзді в березні 1919 р., ішлося про необхідність спільного навчання дітей обох статей. Мотивуючи це наміром усунення нерівноправності жінок та чоловіків, Народний комісаріат просвіти РСФСР запровадив від 31 травня 1918 року в усіх школах країни обов'язкове спільне навчання хлопчиків та дівчат, яке й проіснувало до літа 1943 року.

Згідно з постановою Народного Комісаріату Просвіти від 31 травня 1918 р., 1) в усіх навчальних закладах запроваджується спільне навчання учнівської молоді обох статей. У назвах усіх навчальних закладах, усіх ступенів та типів, у тому числі у вищій школі, прибираються слова «чоловіча» та «жіноча»; 2) з моменту опублікування цієї постанови всі навчальні заклади приймають на свої вакансії учнівську молодь обох статей на рівних умовах та ін.

У 40–50-х роках минулого століття (із 1943 по 1954 р.) відбулася реформа в освітній системі щодо впровадження роздільного навчання, яке тривало майже 11 років.

Реформа стала віддзеркаленням процесів, які відбувалися в 50-х роках минулого століття стосовно культурної та ідеологічної спадщини

дореволюційного періоду. Як показала практика, після жовтневого перевороту 1917 року радянською владою було продемонстровано заперечення всього попереднього режиму, зокрема організації навчально-виховного процесу. Через пропагування ідеології рівності статей, надання однакових можливостей самореалізації в подальшому житті на законодавчому рівні було запроваджено спільне навчання в закладах освіти. На початку 40-х років набули актуальності тенденції стосовно демонстрації спадкоємності поколінь. На культурному рівні це проявилось поверненням символічних образів і практик, що були притаманні старому режиму. Так, до армії повернули погони, офіцерські звання, нагороди, під наглядом НКВД відбулася легалізація церкви, до закладів освіти повернулися зовнішні атрибути класичної гімназії – шкільна форма, роздільне навчання. Шкільна форма з 1948 року майже повністю відтворювала форму класичних гімназій за фасоном, кольором, аксесуарами: «Для хлопців – кашкет, гімнастерка й поясний ремінь солдатського типу. Для дівчат – коричневе плаття із чорним (повсякденним) або білим (для урочистих заходів) фартухом, що зав'язувалися позаду на бант» [1, С. 1].

На законодавчому рівні, згідно з доповідною запискою Відділу шкіл ЦК ВКП(б) і Народного комісаріату освіти РСФСР «Про введення роздільного навчання хлопців і дівчат у неповних середніх і середніх школах Союзу РСР», зазначалося, що впровадження сумісного навчання в травні 1918 р. сприяло встановленню рівноправності чоловіків і жінок як у освітній галузі, так само й у господарському, політичному й культурному житті. Згідно із документом, спільне навчання дітей обох статей викликало «утруднення педагогічного й організаційного порядку», що вимагали відповідної організації навчально-виховного процесу, урахування особливостей фізіології розвитку хлопців та дівчат, підготовки їх до праці та практичної діяльності. На думку авторів документа, запровадження роздільного навчання зміцнить дисципліну, усуне «не завжди здорові взаємини» між протилежними статями, забезпечить відвідування школи дівчатами в тих республіках і областях, де ще спостерігаються консервативні побутові обмеження.

Згодом 16 липня 1943 р. були затверджені постанови Оргбюро ЦК ВКП(б) та Ради народних комісарів СРСР «Про введення роздільного навчання хлопців і дівчат в 1943/1944 навчальному році в неповних середніх і середніх школах обласних, крайових міст, столичних центрів союзних республік і великих промислових міст» [1, С. 2].

Відповідно до інструкції, а) кожна жіноча або чоловіча школа мала розташовуватися в окремій будівлі (як і дореволюційна класична гімназія); б) чоловічі й жіночі навчальні заклади мали бути забезпечені необхідним спортивним, військово-навчальним, лабораторним устаткуванням; в) урахування специфіки професійного орієнтування хлопців вимагало в чоловічих навчальних закладах значного збільшення кількості лабораторних та практичних занять із біології, фізики, хімії, а також покращення фізичного

виховання й військового навчання; г) роздільне навчання передбачало певну специфікацію щодо обладнання кабінетів, навчальних кімнат тощо.

Згодом виявилось, що розподіл шкіл за ознакою статі призвів до багатьох проблем, які погіршували ситуацію роздільного навчання та потребували свого вирішення. По-перше, зросла наповненість класів (до 44 учнів у кожному); позакласна та позашкільна робота майже не проводилася, тому що школи працювали у дві-три зміни й, цілком зрозуміло, не мали для цього відповідного часу.

По-друге, труднощі через плінність кадрів ускладнили добір педагогічного персоналу, зокрема директорів, оскільки, відповідно до інструкції Наркомату освіти РСФСР від 23 липня 1943 р., на посаду директора чоловічої школи обов'язково мав призначатися керівник-чоловік, а жіночої школи – керівник-жінка. Нестача кадрів часто призводила до того, що на цю посаду призначалися особи, які не відповідали професійним вимогам.

По-третє, нестача навчального обладнання в більшості чоловічих шкіл призвела до того, що не виконувався обов'язковий мінімум лабораторних занять із фізики, хімії, біології; страждала військово-спортивна підготовка через зношеність устаткування або відсутність спортивних залів.

По-четверте, найважливішою серед усіх проблем була проблема статевої соціалізації хлопчиків та дівчат, зокрема міжстатевої комунікації, що знайшло відображення в літературі й кінофільмах того періоду. Це пояснюється тим, що в шкільні роки відбувається важливий етап соціалізації дитини. Навчання у змішаному класі, який є, так би мовити, моделлю суспільства, дівчата та хлопці спільно граються, спілкуються, домовляються, приймають рішення. Роздільне навчання утруднює статевою соціалізацію учнівської молоді, оскільки спілкування дитини виключно з представником своєї статі в подальшому викликає певні бар'єри, упередженість до особи іншої статі через відсутність навичок комунікації [1].

Учителі, які працювали в таких закладах, підкреслюють особливі труднощі в роботі чоловічих шкіл: «Я пам'ятаю шкільні вечори наприкінці 40-х – початку 50-х років у школі хлопчиків, де я працював у ту пору викладачем фізкультури. Прихід дівчат розглядався як надзвичайна подія. Усі педагоги мали бути присутніми на вечорах, «строго стежити» та ін.» [7, С. 46]. Часто такі заходи могли закінчуватися бійками поза школою, оскільки давався взнаки прояв бурхливих емоцій, які провокувала роздільна система навчання та виховання. Багато педагогів скаржилися, що працювати з кожним роком ставало все важче, особливо в чоловічих школах. Нагальна потреба в опануванні вмінням комунікувати між представниками різних статей спричинила виникнення руху за створення туристських таборів із сумісним перебуванням дівчат та хлопців (хоча б на період літа). Такі табори показали, що учнівська молодь обох статей як у повсякденних трудових, так і в спортивних справах колективу демонструють адекватну дитячу та юнацьку

дружбу, що відсутнє будь-яке напруження у стосунках із представниками протилежної статі.

Згодом у 1950–1953 роках у країні відбулася бурхлива дискусія щодо «за» / «проти» роздільного навчання дівчат та хлопців. Поштовхом стала публікація в «Літературній газеті» статті професора В. Колбановського «Хвилююче питання» (8 квітня 1950 р.), у якій вказувалося на необхідність перегляду доцільності системи роздільного навчання в закладах освіти. Професор указав, що всупереч упровадженню системи роздільного навчання, програми та підручники залишилися без змін, спільними; звернув увагу на те, що «аж ніяк не менші досягнення є й у школах спільного навчання» [4, С. 1], та проаналізував організаційні проблеми, зокрема питання добору кадрів та ін. Дослідивши тодішню практику та навівши переконливі доводи стосовно переваг спільного навчання дітей обох статей, автор статті запропонував Міністерству освіти й Академії педагогічних наук РСФСР розв'язати це питання на користь повернення системи сумісного навчання.

За невеликий період – квітень-серпень 1950 р. – редакція «Літературної газети» отримала від читачів понад 800 листів із відгуками на цю публікацію. Активні громадяни, серед яких були представники різних вікових груп і професій, школярі, домогосподарки, старші армійські офіцери, лише за невеликим винятком, висловилися щодо повернення до спільної моделі навчання учнівської молоді обох статей у закладах освіти.

Як наслідок, через зазначені вище проблеми, які виникли через упровадження роздільного навчання, через невідповідність матеріально-технічної бази, через нестачу й невідповідність педагогічних кадрів, а також через проблеми статевої соціалізації, зокрема комунікації, дітей та підлітків обох статей «була прийнята постанова від 17 квітня 1954 року Ради міністрів РСФСР про підготовку до введення спільного навчання в школах Москви, Ленінграда й інших міст. З 1 вересня 1954 року в радянських школах роздільне навчання дітей і підлітків, за винятком уроків праці, було ліквідовано» [1, С. 5].

Так продовжувалося до 90-х років ХХ століття. Відтоді настав період сміливих експериментів у сфері освіти: відкривалися авторські школи, апробувалися інноваційні методики, з'явилися перші приватні школи та виші.

У цей період набула популярності методика професора В. Базарова, який пропонував комплекс здоров'язберезувальних технологій, запроваджуючи заняття за конторками, зорові тренажери, екологічне панно й у тому числі – роздільне навчання. Мотивуючи уведення роздільного навчання, професор зазначав, що дівчата шкільного віку на 2-3 роки духовно й фізіологічно випереджають хлопців у своєму розвитку. Тому в умовах спільного навчання хлопчики почуваються недостатньо розумними, сильними порівняно з дівчатами, що впливає негативно на їх психіку. Роздільне ж навчання дозволяє хлопчику розвиватися більш гармонійно, без стресів.

Згідно з моделлю В. Базарова, заняття для хлопців та дівчат відбуваються в окремих класах, але під дахом однієї школи, що дозволяє їм зустрічатися під час перерв, позашкільних заходів [3].

Цю методику стали впроваджувати в 1990-ті – на початку 2000-х багато шкіл в різних регіонах країни, її досліджували. Однак, як показала практика, гендерний аспект в освіті не прижився.

Як зазначила директорка Центру психолого-педагогічної, медичної та соціальної допомоги «Освіта за здоров'я» С. Уланова, «ученими вимірювався ряд параметрів, і за сукупністю факторів було виявлено негативний ефект у класах для дівчат. Там підвищився рівень тривожності, конфліктності, знизилася успішність. У підсумку роздільне навчання скасували у 2004 р. Поки вчителі не хочуть займатися роздільним навчанням» [3, С. 5].

Наразі в Україні існує низка експериментальних шкіл, до яких входять і школи із роздільним навчанням хлопців та дівчат, але таких «роздільностатевих» шкіл є одиниці. Наприклад, можна зазначити такі жіночі заклади освіти, які практикують роздільне навчання: *Київський жіночий лицей*, створений на базі школи-інтернату №13 (тепер гімназія-інтернат №13), автором та науковим керівником якої була Галина Лактіонова; *Львівська українська приватна гімназія*. В останній, наприклад, замість уроків фізкультури дівчатам пропонують танці, які так необхідні для формування тіла дівчини. Хореографію поруч із музичною освітою викладають вісім років: вибрати можна фортепіано, відділення естрадного сольного співу чи хоровий спів [15].

Більшість дослідників зазначає, що роздільне навчання майже не повернеться, але є батьки, які обирають цей тип навчання через етнічні, релігійні або інші міркування.

Гендерне розділення – це сегрегація не стільки за статевими ознаками, скільки за соціальними установками: хлопець повинен бути мужнім і сильним, та його мають виховувати чоловіки, дівчата мають бути слабкими, слухняними, їх повинні виховувати жінки. В умовах сьогодення це вже не актуально, оскільки в багатьох країнах жінки успішно служать в армії, на флоті, отримуючи високі військові звання, а є юнаки, які не придатні до військової служби ні через склад характеру, ні через стан здоров'я. До того ж сьогодні не існує суто жіночих або суто чоловічих професій: чоловіки можуть бути видатними модельєрами, кухарями, дизайнерами, а жінки – конструкторами [3, С.8].

Висновки. Як показали останні дослідження, базисних відмінностей в пізнавальній діяльності не існує: є індивідуальні особливості, які перекривають статеві. Тому здібності людей та схильність до тих або інших видів діяльності залежить не від біологічних особливостей, а від інших факторів, зокрема середовища, оточення, у якому росла дитина; від того, хто нею займався та чим її змогли зацікавити. Будь-яка сегрегація в школі – за національними,

релігійними, статевими ознаками – шкідлива, оскільки в майбутньому дітям доведеться жити в суспільстві разом з іншими людьми, а це перешкоджає статевої соціалізації.

Література:

1. Гончарова Г. Мальчики налево, девочки направо. Период раздельного обучения в СССР. 2018. URL: <https://history.wikireading.ru/308593> (дата звернення 09.08.2020)
2. Житомирский К. К сексуальному вопросу в педагогике. *Русская школа*. 1905. № 7–8. С. 152–174.
3. Карпова Т. Раздельное обучение: вчера, сегодня, завтра. 2014. URL: <https://edition.vogazeta.ru/ivo/info/14218.html> (дата звернення 10.08.2020)
4. Колбановский В. Н. Волнующий вопрос. *Литературная газета*. 1950. № 29. С. 1.
5. Кон И. С. Совместное и раздельное обучение: научно-теоретические основы. 2005. URL: <http://www.pseudology.org/Kon/Zametki/SovmestnoeObuchenie.htm>
6. Кон И. С. Раздельное обучение: плюсы и минусы. 2008. URL: <https://polit.ru/article/2008/11/18/kon/>
7. Костяшкин Э. Г. Педагогические аспекты воспитания. *Советская педагогика*. 1964. № 7. С. 43–51.
8. Лебединцев К. Наша молодежь и вопросы половой этики. *Вестник воспитания*. 1907. № 8. С. 143–162.
9. Онпченко О. І. Статевої соціалізації дітей та підлітків в Україні (XX століття) : монографія. Харків : ФОП Панова А. М., 2020. 544 с.
10. Румянцев Н. Спорные вопросы воспитания (по поводу съезда по семейному воспитанию). *Воспитание и обучение*. 1913. № 1. С. 3–14.
11. Рубинштейн М. Вопрос о совместном обучении в свете современной педагогики. *Вестник воспитания*. 1912. № 5. С. 59–94.
12. Симонов И. С. Школа и половой вопрос. Петроград, 1920. 52 с.
13. Симонов В. П. Учет гендерных различий в образовательном процессе. *Педагогика*. 2005. № 4. С. 44
14. Соколов Н. Вопросы совместного обучения и воспитания на Съезде по семейному воспитанию. *Русская школа*. 1913. № 4. С. 100–114.
15. У класі тільки дівчата, або Жіноча освіта по-українськи. 2018 URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2010/03/4/42090/> (дата звернення 09.08.2022)

References:

1. Goncharova, G. (2018) Mal'chiki nalevo, devochki napravo. Period razdel'nogo obucheniya v SSSR [Boys to the left, girls to the right. The period of separate education in the USSR]. URL: <https://history.wikireading.ru/308593> (date of completion 08/09/2020) [in Russian].
2. Zhitomirskiy, K. (1905) K seksual'nomu voprosu v pedagogike pedagogy [On the sexual question in pedagogy]. *Russkaya shkola*. № 7–8. S. 152–174. [in Russian].
3. Karpova, T. (2014) Razdel'noye obucheniye: vchera, segodnya, zavtra [Separate education: yesterday, today, tomorrow]. URL: <https://edition.vogazeta.ru/ivo/info/14218.html> (data zvernennya 10.08.2020) [in Russian].
4. Kolbanovskiy, V. N. (1950) Volnuyushchiy vopros [Exciting question]. *Literaturnaya gazeta*. № 29. S. 1. [in Russian].
5. Kon, I. S. (2005) Sovmestnoye i razdel'noye obucheniye: nauchno-teoreticheskiye osnovy [Joint and separate education: scientific and theoretical foundations]. URL: <http://www.pseudology.org/Kon/Zametki/SovmestnoeObuchenie.htm> [in Russian].

6. Kon, I. S. (2008) Razdel'noye obucheniye: plyusy i minusy [Separate education: pluses and minuses]. URL: <https://polit.ru/article/2008/11/18/kon/> [in Russian].
7. Kostyashkin, E. G. (1964) Pedagogicheskiye aspekty vospitaniya [Pedagogical aspects of education]. *Sovetskaya pedagogika*. № 7. S. 43–51. [in Russian].
8. Lebedintsev, K. (1907) Nasha molodezh' i voprosy polovoy etiki [Our youth and issues of sexual ethics]. *Vestnik vospitaniya*. № 8. S. 143–162. [in Russian].
9. Onypchenko, O. I. (2020) Statevorolova sotsializatsiia ditei ta pidlitkiv v Ukraini (XX stolittia) [Gender role socialization of children and adolescents in Ukraine (20th century)]: monohrafiia. Kharkiv : FOP Panova A. M. 544 s. [in Ukrainian].
10. Rumyantsev, N. (1913) Spornyie voprosy vospitaniya (po povodu s"yezda po semeynomu vospitaniyu) [Controversial issues of education (on the congress on family education)]. *Vospitaniye i obucheniye*. № 1. S. 3–14. [in Russian].
11. Rubinshteyn, M. (1912) Vopros o sovместnom obuchenii v svete sovremennoy pedagogiki [The question of co-education in the light of modern pedagogy]. *Vestnik vospitaniya*. № 5. S. 59–94. [in Russian].
12. Simonov, I. S. (1920) Shkola i polovoy vopros [School and sexual question]. Petrograd. 52 s. [in Russian].
13. Simonov, V. P. (2005) Uchet gendernykh razlichiy v obrazovatel'nom protsesse. *Pedagogika* [Accounting for gender differences in the educational process]. № 4. S. 44 [in Russian].
14. Sokolov, N. (1913) Voprosy sovместnogo obucheniya i vospitaniya na S"yezde po semeynomu vospitaniyu [Issues of joint education and upbringing at the Congress on family education]. *Russkaya shkola*. № 4. S. 100–114. [in Russian].
15. U klasi tilky divchata, abo Zhinocha osvita po-ukrainsky [Only girls in the class, or Women's education in Ukrainian]. 2018. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2010/03/4/42090/> (data zvernennia 09.08.2022) [in Ukrainian].